

Dr hab. Aneta Gawkowska

WSNSiR

Uniwersytet Warszawski

RECENZJA

dorobku dra Wojciecha Sadłonia

w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne

Zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 ze zm.) art. 219, ust. 1, pkt. 2), stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która:

- 1) posiada stopień doktora;
- 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej:
 - a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub
 - b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub
 - c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne;
- 3) wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W dokumentacji przygotowanej przez dra Wojciecha Sadłonia znajdujemy informacje o posiadanym przez niego stopniu doktora nauk społecznych w dyscyplinie socjologia (nadany przez Radę Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW 3 czerwca 2013 r. na podstawie rozprawy: „Religijny kapitał społeczny. Kościół katolicki a kapitał społeczny w społecznościach lokalnych w Polsce w świetle badań empirycznych”; promotor dr hab. Włodzimierz Okrasa, prof. UKSW). Dokumentacja zawiera też informacje o osiągnięciu naukowym będącym podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, do czego odnoś się w dalszej części recenzji, a także jest tam dokładnie zestawiony dorobek świadczący o Habilitanta aktywności naukowej, dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej.

Habilitant jest zatrudniony od 2019 r. na stanowisku adiunkta na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW (a wcześniej na tej uczelni prowadził wykłady zleczone) oraz jest od 2014 r. dyrektorem w Instytucie Statystyki Kościoła Katolickiego im. Witolda Zdaniewicza,

gdzie wcześniej pracował w ramach realizacji projektów badawczych. Zarówno doświadczenie prowadzenia placówki badawczej, jak i praca na uczelni oraz przedstawione przez Habilitanta zestawienie pracy naukowej, świadczą korzystnie o jego dorobku, a czas dziewięciu lat wypełniony bogatą działalnością badawczą od uzyskania stopnia doktora także rzuca pozytywne światło na całokształt jego aktywności.

Dr Wojciech Sadłoń określił osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego jako „Zastosowanie ramy analitycznej morfogenezy i koncepcji sprawczości w badaniach przemian polskiego katolicyzmu”. Na osiągnięcie w rozumieniu Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 ze zm.) art. 219, ust. 1, pkt. 2) składa się monografia naukowa wydana przez wysokopunktowane wydawnictwo zagraniczne (Routledge) oraz cykl trzech powiązanych z nią oraz ze sobą artykułów publikowanych w punktowanych czasopismach naukowych. Monografia będąca częścią osiągnięcia to wydana w 2021 r. książka pt. *Polish Catholicism between Tradition and Migration: Agency, Reflexivity and Transcendence* (Routledge: Abington and New York, <https://doi.org/10.4324/9781003092339>), zaś artykuły z nią powiązane są następujące: 1) “Differentiation, Polarization and Religious Change in Poland”, *Przegląd religioznawczy/The Religious Studies Review* 262(4), 2016, ss. 25-42; 2) “Zacieśnianie czy rozrywanie immanentnej ramy? Polski katolicyzm wobec epidemii koronawirusa”, *Wiś i Rolnictwo* 3(188), 2020, ss. 161–183, doi: <https://doi.org/10.53098/wir032020/08>; 3) “Polarization but Not Pillarization. Catholicism and Cultural Change in Post-Transformation Poland”, *Religions* 12(457), 2021, <https://doi.org/10.3390/rel12070457>).

Publikacje wchodzące w skład osiągnięcia głównego prezentują polski katolicyzm przez pryzmat przemian życia społecznego w Polsce. Warto podkreślić, że Habilitant analizuje w nich wyniki swoich badań empirycznych (w tym wyniki z grantu NCN 2017/25/B/HS1/02985) oraz umiejętnie korzysta z innych dostępnych źródeł danych. Jak wskazuje on w tytule osiągnięcia będącego zestawieniem czterech publikacji, zajmuje się on wykorzystaniem koncepcji Margaret Archer tzw. morfogenezy i sprawczości w badaniach empirycznych nad religią jako taką (część teoretyczna monografii), zaś w części empirycznej monografii analizuje przemiany polskiego katolicyzmu, dostrzegając wzajemne warunkowanie się jego trzech faz rozwojowych. Warto odnotować Habilitanta nowatorskie, a wręcz pionierskie zastosowanie ramy analitycznej morfogenezy do badań empirycznych. Podobnie pozytywnie należy ocenić podejście teoretyczne dra Sadłonia, które przełamuje szeroko obecny paradygmat oddzielania aspektów podmiotowych i strukturalnych w badaniu zjawisk religijnych. Habilitant celnie dostrzega pułapki związane z separacją podmiotowości i struktury, poniekąd udowadniając słuszność orientacji naukowej nie tylko Margaret Archer, ale także do pewnego stopnia, choć w innym ujęciu, Anthony’ego Giddensa z jego koncepcją strukturacji. W tym momencie warto wspomnieć o możliwości uzupełnienia analizy dra Sadłonia o rozbudowanie tego wątku teoretycznego, podejmując się próby porównania podobieństw i różnic między stanowiskiem realizmu krytycznego i teorii strukturacji. Niemniej jednak, dr Sadłoń dokonuje dobrze uzasadnionego przedstawienia roli refleksyjności i dynamiczności interakcji w kształtowaniu się tożsamości religijnej przez doświadczanie czterech porządków rzeczywistości (społecznego, naturalnego, performatywnego i transcendentnego) oraz w relacji do systemu kulturowego i systemu społeczno-kulturowego, co świadczy o pogłębionej samodzielności naukowej o charakterze teoretycznym i empirycznym Habilitanta.

W książce stanowiącej znaczącą część głównego osiągnięcia poddanego ocenie dr Sadłoń przedstawia i analizuje tradycyjną religijność ludową w kontekście przemian historycznych w Polsce, zestawiając doświadczenia przeszłości dalszej i bliższej

(transformacja ustrojowa) z religijnością polskich migrantów w Irlandii. Autor celnie dowodzi, że dotychczasowe badania religijności ludowej, a w zasadzie nawet religii jako takiej, ale może zwłaszcza zagadnienia interesującego Habilitanta, pomijają kwestię podmiotowości i działań podmiotowych tam obecnych, a skupiają się wyłącznie na strukturach, jakoby pozbawionych wpływu refleksyjności i ludzkiej sprawczości. Pewne zadziwienie może budzić zestawienie wpływu *emocji* polskich chłopów w ich wpływie na kulturę z wpływem refleksyjności bez jednoczesnego wymienienia innych czynników wpływu. Akapit pierwszy na stronie 101 w książce porusza tę kwestię w sposób, który wydawać się może zostawiać miejsce jedynie na emocjonalność jako wyraz refleksyjności. Być może jest to jednak tylko dość niefortunne zestawienie zdań lub pokazanie zaledwie przykładu refleksyjności obejmującej także, choć przecież nie wyłącznie, swoim zasięgiem sferę emocjonalną. Moim zdaniem, główną wartością książki jest jej wkład z części empirycznej w analizy transformacji polskiego katolicyzmu nie tylko dlatego, iż materiał empiryczny, cenny sam w sobie, wykorzystany jest do swoistego „sprawdzenia” teorii Archer, ale też dlatego, że patrząc z szerszej perspektywy, materiał ten jest przez Autora potraktowany w sposób, który pozwala mu zmierzyć się z dominującym ujęciem procesu sekularyzacji i wykazać błąd jednowymiarowości tego ujęcia, a nawet zaproponować jego zmianę w kierunku przeorientowania go na kwestię perspektywy społecznej sprawczości. Co więcej, Autor jest świadomy tego wkładu i przeorientowania teoretycznego, co odnotowuje na 107 stronie książki, a świadczy to pozytywnie o jego rozeznaniu badawczym. Zaprezentowane w książce trzy etapy rozwoju polskiego katolicyzmu pokazane są wyczerpująco, a niezwykle cenny jest wkład Habilitanta w dowodzenie, jak nawet religijność ludowa, tradycyjna i osadzona w stabilnych strukturach społecznych oraz w związku między kulturą i strukturą, nie stanowi doświadczenia bezrefleksyjnego. Z kolei wprowadzenie realistycznej koncepcji transcendencji do empirycznie zorientowanej socjologii religii pozwala Autorowi rozwinąć antyredukcjonistyczne ujęcie transcendencji jako fenomenu relacyjnego, które jest niedostępne w perspektywie wyłącznie indywidualistycznej. Materiał empiryczny zebrany i przeanalizowany w książce jest imponujący i nie budzi moich wątpliwości, więc tylko pragnę zauważyć jego wartość.

Drobne, ale jednak konieczne do odnotowania są powtarzające się pomyłki w imionach cytowanych i omawianych autorów, np. powinno być: Izabella (Bukraba-Rylska), a jest Barbara (s. 73, 81); powinno być: Zbigniew (Wierzbicki), a jest Albert (s. 74); powinno być: Edward (Ciupak), a jest Jozef (s. 94). Chyba nieprawidłowe jest także używanie w tytułach polskich pozycji bibliograficznych wielkich liter na początku każdego wyrazu, a także pisanie wielkimi literami przyimków lub spójników w tytułach, np. „Szkic O Religijności Wsi Współczesnej” (s. 103). Domyślam się jednak, że te pomyłki wystąpiły na etapie pracy językowej nad tekstem złożonym do publikacji w obcym języku. Nie zmienia to jednak faktu, że nawet prestiżowe wydawnictwo należy poprawiać w jego funkcjonowaniu dotyczącym używania słów w innych niż angielski językach.

Wskazane przez Habilitanta trzy artykuły jako części składowe osiągnięcia obok monografii także oscylują wokół problematyki styku struktury społecznej i podmiotowego doświadczenia religijnego ujmowanego w kontekście podejścia zaproponowanego przez M. Archer. Dr Sadłoń umiejętnie przedstawia szereg przejawów dynamiki religijnej Polaków (np. deklarowane doświadczenie religijne, zaangażowanie w organizacje przyparafialne), a także przemiany zobrazowane w sporach ostatnich lat związanych ze społecznym wpływem religii, a następnie odnosi je do procesów różnicowania się struktury społecznej, celnie używając w analizach terminów „polaryzacja” i „pilaryzacja”, by udowodnić istnienie tendencji pierwszej, a nie drugiej w rzeczywistości polskiej. (Na marginesie warto odnotować, że Habilitant wprowadził termin „organizacje przyparafialne” (parish-based organizations) do statystyki

publicznej.) Wreszcie cennym wkładem Habilitanta jest także dokonanie analizy dynamiki katolicyzmu w czasie początków pandemii SARS CoV-2, w której to analizie znajduje się potwierdzony empirycznie wniosek o dwojakim, niejednoznacznym wpływie pandemii na religijność Polaków: ilościowe osłabienie praktyk religijnych nie wyklucza intensywnych poszukiwań transcendencji. Trzy artykuły wybrane przez dra Sadłonia jako części składowe osiągnięcia głównego ukazują też jego ciągłość i konsekwencję badawczą w obszarze zainteresowań danym tematem, prezentując kluczowe artykuły z lat, kolejno: 2016, 2020 i 2021. W mojej opinii Habilitant w swoich publikacjach zaliczonych do osiągnięcia głównego umiejętnie analizuje, w jaki sposób doświadczenie religijne kształtuje polskie społeczeństwo, zaś przemiany społeczne związane z transformacją ustrojową oraz epidemią kształtują podległe funkcjonowanie polskiego katolicyzmu.

Pozostałe osiągnięcia publikacyjne i badawcze obejmują autorstwo 22 opublikowanych po doktoracie rozdziałów w monografiach naukowych (w tym 5 jako współautor), 17 artykułów opublikowanych w czasopismach naukowych (w tym 3 współautorskich) oraz współredakcję 9 monografii naukowych, a także publikację 30 raportów z badań, autorstwo 2 recenzji naukowych w uznanych czasopismach socjologicznych i recenzowanie artykułów dla „British Journal of Religious Education” oraz „Religions”. Ponadto, Habilitant wystąpił z referatami na ponad 50 konferencjach naukowych po uzyskaniu doktoratu, głównie o charakterze międzynarodowym, organizował panele na 3 konferencjach zagranicznych i 1 ogólnopolskiej, wygłosił 9 wykładów plenarnych na konferencjach lub seminariach naukowych oraz 14 prezentacji na konferencjach na zaproszenie, pracował w komitetach organizacyjnych 10 konferencji naukowych. Działalność badawcza Habilitanta obejmuje udział w pracach zespołów badawczych realizujących 3 projekty finansowane z Narodowego Centrum Nauki, 1 z Frame Program 7, oraz 1 ze Swiss National Science Foundation. Imponujący jest fakt kierowania aż 23 projektami badawczymi w ISKK, w większości realizowanymi we współpracy z innymi podmiotami, w tym GUS, Instytutem Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Narodowym Centrum Kultury, a także UKSW.

Obszary i tematy analizowane w badaniach i publikacjach dra Sadłonia mieszczą się głównie w subdyscyplinie socjologii religii, ale także obejmują zagadnienia z zakresu problematyki społeczeństwa obywatelskiego (aktywność rad parafialnych, wolontariat motywowany religijnie, finansowanie organizacji religijnych), edukacji religijnej (ilościowa analiza podręczników do lekcji religii) i wolności religijnej (nierówne traktowanie ze względu na wyznanie, badania we współpracy z Biurem Rzecznika Praw Obywatelskich). Habilitant sprawnie porusza się zarówno na terenie badań ilościowych, jak i jakościowych, umiejętnie łącząc dwa podejścia metodologiczne, a nawet wypracowując nowe metodologie badań, nowe sposoby doboru próby oraz narzędzia badawcze. W ramach prac ISKK Habilitant regularnie badał różne aspekty funkcjonowania struktur Kościoła katolickiego w Polsce, a także kontynuował wysoko cenione przez socjologów religii badania tzw. *dominantes* i *communicantes*, wzbogacając je prekursorskimi badaniami tzw. *participantes*. Na podkreślenie zasługuje fakt zainicjowania publikacji wyników badań ISKK w formie roczników (*Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia*) oraz opracowanie metodologii i analiza danych dotyczących przypadków wykorzystywania seksualnego przez osoby duchowne oraz zakonników w Polsce (Sadłonia, Nowotny 2021). Ambitną szerokość zakresową i umiędzynarodowienie badań dra Sadłonia dostrzec można w wielu jego przedsięwzięciach badawczych i publikacyjnych, jak choćby w badaniach dotyczących Świątowych Dni Młodzieży w Krakowie, które opierały się na współpracy z Australian Catholic University, a także z zespołem socjologów z Polski i organizatorami ŚDM, a rolą Habilitanta było opracowanie w ośmiu wersjach językowych ankiety do badania łącznie

ponad 14 tys. uczestników ŚDM (Mandes, Sadłoń 2018). Badanie ilościowe było uzupełnione wywiadami oraz analizą prasy. Oczywiście każda publikacja warta jest oddzielnego omówienia, ale z oczywistych powodów nie ma na to miejsca. Wszystkie opublikowane prace zdecydowanie prezentują walor naukowy, choć jak zwykle w takich przypadkach, można i trzeba dyskutować z argumentami tam zawartymi. Dla przykładu manuskrypt złożony do publikacji w „Journal of the American Academy of Religion” pt. *Embeddedness in Geographical and Historical Perspective: Catholic Parishes in Poland* zawiera tezę o historycznym uwarunkowaniu osadzenia parafii katolickich w Polsce. Oczywiście to uwarunkowanie jest w tekście dobrze poparte argumentami, ale można też zapytać, czy osadzenie (*embeddedness*) nie jest poniekąd z definicji zawsze uwarunkowane historycznie? Nie jest to jednak zarzut pod adresem Habilitanta, a jedynie inspiracja na bazie jego artykułu (Abstract, s. 1 manuskryptu). Podobnie rzecz się ma z argumentacją na str. 13 tego samego artykułu, gdzie mowa jest o efektach traum historycznych, które mogą mieć wpływ na poziom religijności danej społeczności. Poniekąd jest to oczywiste, a prosiłoby się o potraktowanie tego, jaki może być wspomniany wpływ, bo bardzo często negatywne doświadczenia traum owocują wzrostem religijności, choć oczywiście nie jest to konieczne i jednoznaczne, bowiem warto by było podrażnić tę kwestię głębiej. Nie jest to jednak warunkiem uznania jakości merytorycznych treści obecnych w tym artykule, jak i w pozostałych publikacjach Habilitanta, a znów pokazuje jedynie przykład tego, jak przedstawione u niego tezy i konkluzje otwierają pole do dyskusji.

Bardzo cenna jest w mojej opinii szerokość problematyki zainteresowań Habilitanta: praktycznie chyba każdy aspekt związany z socjologią religii jest w stopniu mniejszym lub większym zbadany przez dra Sadłonia bądź zespoły, z którymi na różnych etapach swojej działalności podejmuje działania badawcze. Za cenne należy uznać publikowanie w językach obcych, zwłaszcza dużą liczbę publikacji w języku angielskim, służące umiędzynarodowieniu dorobku Habilitanta i upowszechnianiu wiedzy o osiągnięciach poza granicami kraju.

Podobnie imponujący jest aspekt umiędzynarodowienia obecny w jego pozostałej działalności naukowej. W 2014 r. dr Sadłoń przebywał w charakterze naukowca wizytującego w Katholische Sozialwissenschaftliche Zentralstelle w Monchengladbach. Od 2017 r. współpracuje on z Pew Research Center, w tym odbył pobyt studyjny w Waszyngtonie. Odbywał również staż w Institut für Community Organizing (DICO) przy Katholischen Hochschule für Sozialwesen w Berlinie. Brał również udział w seminarium badawczym w Gál Ferenc University (Węgry) w 2018 r. i nawiązał współpracę w zakresie wymiany doświadczeń badawczych pomiędzy tą jednostką naukową i ISKK. Od 2017 r. stale współpracuje z Center for Applied Research in the Apostolate przy Georgetown University, a w 2017 r. był naukowcem wizytującym tego ośrodka. Brał także udział w projekcie Erasmus+ „From Cure To Care - Digital Education And Spiritual Assistance In Hospital Healthcare (2020-1-IT02-KA226-HE- 095300). Był ekspertem w projekcie Swiss Metadatabase of Religious Affiliation in Europe finansowanym przez Swiss National Science Foundation. Powyższe kontakty naukowe o charakterze międzynarodowym nie zostawiają wątpliwości co do wysokiej jakości badawczej pracy Habilitanta.

Działalność naukowo-organizacyjna Habilitanta obejmuje członkostwo w Naukowej Radzie Statystycznej, w Komisji Bioetycznej Instytutu Hematologii i Transfuzjologii, a także przynależność w różnych okresach działalności do 8 organizacji naukowych, kierowanie punktowanym Wydawnictwem Naukowym ISKK oraz członkostwo w zespole redakcyjnym punktowanego czasopisma *Paedagogia Christiana*, a także członkostwo w Komisji stypendialnej m. st. Warszawy.

Z kolei osiągnięcia dydaktyczne Habilitanta obejmują prowadzenie wykładów w ramach Wydziału Teologicznego UKSW dla doktorantów nt. przemian społecznych w Polsce, socjologii duszpasterstwa oraz podstaw socjologii, a dla studentów studiów magisterskich prowadzenie wykładów i ćwiczeń z katolickiej nauki społecznej. Od 2019 r. jako adiunkt na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW dr Sadłoń prowadzi wykład pt. „Podstawy socjologii kultury” oraz konwersatoria pt. „Antropologia codzienności”, a także ćwiczenia „Dylematy etyczne współczesnego świata”. Od roku 2021 r. prowadzi seminarium licencjackie na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW oraz przedmiot „Antropologia codzienności” w języku angielskim. W roku akademickim 2020/2021 prowadził również konwersatorium „Religia a kultura”. Recenzował on 2 prace licencjackie na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW.

Działalność popularyzatorska oraz upowszechnianie wiedzy obejmuje publikację 12 tekstów popularno-naukowych po uzyskaniu stopnia doktora, a także udzielenie licznych wywiadów prasowych, wystąpień radiowych, telewizyjnych i udział w dyskusjach o charakterze popularno-naukowym. Warta podkreślenia jest aktywność w internecie (prowadzenie Twittera w języku angielskim @StatisticsReligion i w języku polskim profilu Facebooka ISKK). Od 2013 r. Habilitant corocznie organizuje konferencję prasową prezentującą wyniki badań ISKK w Sekretariacie Konferencji Episkopatu Polski. Brał też aktywny udział w Komitecie Organizacyjnym Zjazdów Gnieźnieńskich (w 2018 r.). Uczestniczył w redakcji World Christian Encyclopedia (T. Johnson, G. Zurlo, Endinburgh University Press 2020).

W latach 2011 i 2013 dr Sadłoń uzyskał stypendia Rektora UKSW, a w latach 2010 i 2011 stypendium Juan de Mariana Scholarships na udział w Acton Univeristy (Grand Rapids, USA). W latach 2016, 2017, 2020 i 2021 - stypendium Jack Shand Travel Grant, Society for Scientific Study of Religion, zaś w 2017 travel grant Religious Research Association. Wymienione stypendia podkreślają potwierdzone instytucjonalnie uznanie dla dorobku naukowego dra Sadłonia.

Na koniec pragnę podkreślić fakt starannie przygotowanej dokumentacji Habilitanta, a w świetle wymienionych wyżej argumentów stwierdzam, że jego dorobek naukowy, dydaktyczny, organizacyjny i popularyzatorski spełnia ustawowe kryteria konieczne do nadania stopnia doktora habilitowanego, zasługuje zatem na ocenę jednoznacznie pozytywną, a wniosek Habilitanta powinien być poddany dalszemu procedowaniu w Komisji.

Aneta Gorkowska

Wersja dn. 20.06.22v.